

Reservunderofficerare med pennan som vapen

Reserviläisliitto – Reservin Aliupseerien Liitto ry (Reservofficersförbundet) anordnade år 2003 en insamling av hågkomster från värnplikstiden i samarbete med Finska litteratursällskapet. Redaktören Pekka Allonen har för boken *Reservin aliupseerina Suomessa*¹ redigerat ett urval av de sammanlagt 180 skildringarna man fick in genom uppropet. Tyngdpunkten bland bidragen ligger på hågkomster från 1940-1960-talen. Den yngsta skribenten är född 1981 och gjorde sin värnplikt år 2001-2002.

I boken publiceras 52 berättelser varav vissa har förkortats något. Skildringarna har redaktören indelat i fem avsnitt. Det första täcker åren 1901-1944 med femton bidrag. De tre bidragen från tiden före andra världskriget innehåller inte några berättelser utan sångtexter som skribenterna sparat i sina soldatalbum. Resten av bidragen innehåller minnen från krigsfronten. I dessa beskriver skribenterna närmast olika dramatiska episoder de var med om vid fronten.

Det andra avsnittet innehåller bidrag från åren 1945-1952. I dessa berättelser kan man bland annat spåra den politiska osäkerhet som rådde strax efter kriget. Skribenterna berättar om underliga manövrar som mitt i allt avblåstes. Senare har de misstänkt att manövrarna orsakades av att armén tillfälligt försattes i höjd beredskap. Den dåliga maten är också något som flera skribenter omtalar. Under dessa år var ransoneringen ännu i kraft och bristen på matvaror kändes också av inom armén. Bidragen från 1940- och 50-talen innehåller därtill beskrivningar av en ofta brutal pennialism. Skribenterna kom bland annat i kontakt med överordnade som varit vid fronten och som tydligt hade men av sina upplevelser där.

Hågkomster från åren 1953-1965 har samlats i det

tredje avsnittet. Många av dessa berättelser är längre och ofta mera sammanhängande. De innehåller i större utsträckning än de tidigare bidragen beskrivningar av vardagen inom armén. Det fjärde avsnittet innehåller skildringar från åren 1966-1979. Bland dessa finns informanter som berättar om sin negativa inställning till armén. Trots att de hade en pacifistisk livssyn gjorde de sin värnplikt men tog tydligt avstånd från mycket i den militära sfären. Genom insamlingen fick man också in ett litet antal bidrag från åren 1980-2002. Dessa har man samlat i det femte och sista avsnittet, som innehåller åtta bidrag. Två av dessa har skrivits av kvinnliga reservunderofficerare. I de kvinnliga bidragen blir förhållandet mellan de manliga och kvinnliga värnpliktiga ett viktigt tema.

Överlag innehåller skildringarna inte särskilt mycket information om vardagen inom armén. Av endel berättelser får man en viss inblick i dagsprogrammet, men mest har skribenterna valt att berätta om speciella händelser. Skildringarna innehåller därmed ofta roliga anekdoter eller särskilt obehagliga episoder.

Återkommande teman i de flesta berättelserna är skildringar av pennialism, kamratskap och skribenternas sätt att förhålla sig till sina överordnade. I praktiskt taget alla skildringar bedömer skribenterna de överordnades duglighet som förman och hur de själva kom överens med dem. Skribenterna minns särskilt väl de riktigt besvärliga förmännen och de som utmärkte sig som sakliga, rättvisa och skickliga ledare. En rättvis hållning är de facto ett attribut som skribenterna tillmäter särskilt stor betydelse då de bedömer sina chefer. Många skribenter lyfter också fram kamratskapet och solidariteten bland kamraterna som något centralt inom den militära sfären. Alla delade dock inte denna erfarenhet. Detta är ett gott exempel på hur viktigt det är att samla in personliga hågkom-

¹ *Reservin aliupseerina Suomessa. Muistitietoa itsenäisyyden ajalta*, 2005. Toim. Pekka Allonen. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki. 482s.

ster, eftersom man då kan komma åt sprickor i den generella bilden av soldatskapet.

Eftersom samtliga skribenter genomgått underofficersutbildningen, innehåller berättelserna hägkomster från reservunderofficersskolan. De flesta framhåller att disciplinen och kraven var ännu större där, men många uppskattar också den utbildning de fick. När de utbildats färdigt fick de under återstoden av värnpliktstiden fungera som chefer i sina tidigare truppförband. Ofta bedömer skribenterna hur väl de klarade av den uppgiften och hur de bemöttes av sina mannar.

En stor del av skribenterna har på det hela taget ganska positiva minnen av tiden i armén. Eftersom de valdes till underofficersutbildningen kan man i de flesta fall anta att skribenterna var unga män som rätt bra hade anpassat sig till det militära livet, vilket återspeglar sig i deras skildringar. I många fall inleder informanterna sina berättelser med att redogöra för den inställning de hade då började sin värnplikt. Endel skriver att de ville få värnplikten undanstökad så fort som möjligt för att sedan kunna inleda sina studier. Andra framhåller att de från början bestämt sig för att ta värnplikten på allvar och på så sätt få ut så mycket som möjligt av denna tid. Flera skribenter bedömer dessutom vilken nytta de senare i livet haft av värnpliktstiden. Endel anser till exempel att tiden i armén gett dem goda förutsättningar för ledarskap, andra framhåller att sättet att leda inom armén inte är lämpligt i civila sammanhang.

Ett återkommande drag i berättelserna är sålunda de positioneringar – identifikationer och avståndstaganden – som skribenterna gör gentemot armén och det militära. Skribenterna vill i sina berättelser visa vem de var som soldat. De bedömer i allmänhet hur väl de klarade sig under värnpliktstiden. Endel skribenter lyfter med en viss stolthet fram sina goda prestationer, medan andra valt att betona sin motsträviga och likgiltiga hållning gentemot det militära. Soldatskapet kan ses som en ständig balansgång mellan att

prestera utan att därför verka alltför angelägen och entusiastisk.

Den största behållningen av boken får läsaren genom den rika inblick i skribenternas värderingar, åsikter och förhållningssätt gentemot värnpliktstiden, armén och det militära. En viss kritik vill jag emellertid rikta mot att man valt att ta med ett så stort antal bidrag i boken. Eftersom skildringarna innehåller många gemensamma teman anser jag att man gott hade kunnat lämna bort ett antal av dem. Fastän informanterna har skrivit intressanta bidrag finns risken att alla berättelser inte lyckas engagera läsaren tillräckligt och att läsningen därför blir något långträdig. Ett mindre antal berättelser hade också gett ett större utrymme för illustrationer. I inledningen nämner redaktören att man genom insamlingen fått in cirka 700 fotografier. Med tanke på detta är det förvånande att boken inte illustrerats rikligare.

Det är också beklagligt att redaktören inte försett utgåvan med en ordlista över de militära uttryck och slanguttryck som förekommer i bidragen. Soldatslangan är ett gruppspråk som bidrar till att förstärka grupptillhörigheten bland de införstådda. Har utgivaren tänkt att boken bara skulle intressera dem som gjort sin värnplikt? Militärslangen är ett språk som hela tiden lever och förändras och därför är det inte heller sagt att yngre generationer av värnpliktiga förstår alla de uttryck som används av de äldre skribenterna och vice versa. Om en frågelista använts vid insamlingen hade man också gärna fått publicera den i boken. Då kunde läsaren själv bedöma varför vissa teman tagits upp och varför andra kanske lämnats bort. En mera djuplodande analytisk artikel hade ytterligare gett boken mervärde. Här hade man kunnat lyfta fram viktiga teman samt knyta dem till ett allmänare sammanhang. Redaktörens inledning på knappt tre sidor fyller knappast detta behov.

Sonja Hagelstam